

मूग, चवळी लागवडीचे तंत्र

डॉ. आदिनाथ ताकटे,
डॉ. अनिल राजगुरू

कमी कालावधीत, अल्पशा पावसाच्या पाण्यावर चांगला आर्थिक फायदा देणारे मूग आणि चवळी ही महत्त्वाची पिके आहेत. आंतरपीक पद्धतीसाठी ही पिके फायदेशीर ठरते. अपेक्षित उत्पादनासाठी शिफारशीत सुधारित जातीची लागवड करावी.

मूग लागवडीसाठी मध्यम ते भारी, चांगली निचरा होणारी जमीन निवडावी. पाणथळ, क्षारपड, चोपण तसेच उताऱ्यावरील हलक्या जमिनीवर लागवड करू नये. लागवडीपूर्वी शेणखत मिसळावे. मॉन्सूनचा पहिला पेरणीयोग्य पाऊस झाल्यावर आणि जमिनीत वाफसा येताच जूनच्या दुसऱ्या पंधरवड्यामध्ये पेरणी पूर्ण करावी. उशिरा पेरणी केल्यास उत्पादनात घट येते. ७ जुलै नंतर पेरणी करू नये. पेरणी दोन चाड्याच्या पामरंते करावी. पेरणी करताना दोन ओळीत ३० सेंमी आणि दोन रोपांत १० सेंमी ठेवावे. हेक्टरी १५ ते २० किलो बियाणे वापरावे. पेरणीपूर्वी प्रति किलो बियाणास कार्बेन्डाझिम ३ ग्रॅम किंवा ट्रायकोडर्मा ५ ग्रॅम या प्रमाणात प्रक्रिया करावी. त्यानंतर प्रति किलो बियाण्यास २५ ग्रॅम रायझोबियम आणि २५ ग्रॅम पीएसबी जिवाणू संवर्धकाची बीजप्रक्रिया करावी.

चवळी लागवड

पावसाच्या पाण्यावर येणारे, आपत्कालीन पीक म्हणून जून, जुलै, ऑगस्ट, सप्टेंबर या दरम्यान केव्हाही पेरणी योग्य पावसानंतर चवळी पेरणी करता येते. लागवडीसाठी मध्यम ते भारी, पाण्याचा चांगला निचरा होणारी जमीन पिकास योग्य असते. जूनच्या दुसऱ्या पंधरवड्यात पेरणी योग्य पाऊस होताच वाफसा आल्यानंतर पेरणी करावी. आपत्कालीन पीक म्हणून हे पीक फायदेशीर ठरते. पेरणी ४५ सेंमी बाय १० सेंमी अंतरावर करावी. हेक्टरी १५ ते २० किलो बियाणे लागते. पेरणीपूर्वी प्रती किलो बियाण्यास ५ ग्रॅम ट्रायकोडर्मा किंवा २ ग्रॅम कार्बेन्डाझिमची प्रक्रिया करावी. त्यानंतर प्रति किलो बियाणास २५ ग्रॅम रायझोबियम आणि पीएसबी जिवाणू संवर्धकाची बीजप्रक्रिया करावी.

पेरणी करताना प्रति हेक्टरी २५ किलो नत्र आणि ५० किलो स्फुरद किंवा १२५ किलो डीएपी हे खत द्यावे. पीक २० ते २५ दिवसांचे असताना पहिली कोळपणी आणि ३० ते ३५ दिवसांचे असताना दुसरी कोळपणी करावी. पेरणीनंतर ३० ते ४५ दिवस तणविरहित ठेवावे.

या पिकास फुले येताना आणि शेंगा भरताना ओलाव्याची कमतरता भासू लागते, अशा वेळी पाऊस नसल्यास जमिनीच्या मगदुानुसार पाणी द्यावे. हे कमी कालावधीचे

पीक असल्यामुळे दीर्घ मुदतीच्या पिकात मिश्र पीक किंवा आंतरपीक म्हणून घेणे फायदेशीर ठरते.

सुधारित जाती

कोकण सदाबहार

- कालावधी : ६०-६५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : लवकर तयार होणारी जात. वर्षभर लागवडीसाठी योग्य, मध्यम आकाराचे दाणे.
- उत्पादन : १२-१५ किंवा/हे.

डॉ. आदिनाथ ताकटे, ९४०४०३२३८९

(एकात्मिक शेती पद्धती संशोधन प्रकल्प, महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ, राहठी)

मुगाच्या सुधारित जातीची लागवड करावी.

आंतरपीक

- मुगाच्या दोन ओळी आणि एक ओळ तूर याप्रमाणे आंतरपीक घेतल्यास तुरीची जोमदार वाढीची सुरुवात होण्यापूर्वी मूग पिकाची काढणी होते.
- कापूस + मूग (२:१), मूग + ज्वारी (२:१) इत्यादी आंतरपीक पद्धतीचा अवलंब करता येतो.

खत व्यवस्थापन

- पेरणीच्या वेळी हेक्टरी २० किलो नत्र, ४० किलो स्फुरद द्यावे.
- पीक फुलेल्यात असताना २ टक्के युरिया (२० ग्रॅम प्रति लिटर पाणी) फवारणी करावी.
- शेंगा भरताना २ टक्के डीएपी (२० ग्रॅम डीएपी प्रति लिटर पाणी) फवारणी करावी.

आंतरमशागत

- पीक २० ते २५ दिवसांचे असताना पहिली आणि ३० ते ३५ दिवसांचे असताना दुसरी कोळपणी करावी. कोळपणी शक्यतो वाफशावर करावी. नंतर दोन रोपांतील तण काढण्यासाठी लगेच खुरपणी करावी. शक्यतो पेरणीपासून ३० ते ३५ दिवसापर्यंत शेत तणविरहित ठेवावे.

पाणी व्यवस्थापन

- फुले येताना आणि शेंगा भरताना पाऊस नसेल आणि जमिनीत ओलावा कमी झाला तर फुले येण्याच्या आणि शेंगा भरण्याच्या काळामध्ये हलके पाणी द्यावे आणि दोन टक्के युरियाची फवारणी करावी.

सुधारित जाती

वैभव

- कालावधी : ७०-७५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : मध्यम हिरवे दाणे, भुरी रोग प्रतिकारक्षम
- उत्पादन : १४-१५ किंवा/हे.

पीकेव्ही, एकेएम-४

- कालावधी : ६५-७० दिवस
- वैशिष्ट्ये : मध्यम आकाराचे दाणे, एकाच वेळी पक्वता, भुरी रोग प्रतिकारक.
- उत्पादन : १०-१२ किंवा/हे.

पीकेव्ही ग्रीन गोल्ड

- कालावधी : ७०-७५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : मध्यम आकाराचे दाणे, एकाच वेळी पक्वता, भुरी रोग प्रतिकारक.
- उत्पादन : १०-११ किंवा/हे

बी.एम. २००३-२

- कालावधी : ६५-७० दिवस
- वैशिष्ट्ये : मध्यम आकाराचे दाणे, एकाच वेळी पक्वता, भुरी रोग प्रतिकारक.
- उत्पादन : १२-१४ किंवा/हे.

बी.एम. २००२-१

- कालावधी : ६५-७० दिवस
- वैशिष्ट्ये : टपोरे दाणे, लांब शेंगा, एकाच वेळी पक्वता, भुरी रोग प्रतिकारक.
- उत्पादन : १२-१४ किंवा/हे.

बीपीएमआर १४५

- कालावधी : ६५-७० दिवस
- वैशिष्ट्ये : टपोरे, हिरवे दाणे, लांब शेंगा, भुरी रोग प्रतिकारक.
- उत्पादन : १२-१४ किंवा/हे.

उत्कर्ष

- कालावधी : ६५-७० दिवस
- वैशिष्ट्ये : टपोरे हिरवे दाणे
- उत्पादन : १२-१४ किंवा/हे.

फुले चेतक

- कालावधी : ६५-७० दिवस
- वैशिष्ट्ये : टपोरे हिरवे दाणे, लांब शेंगा, भुरी रोग प्रतिकारक.
- उत्पादन : १२-१५ किंवा/हे.

फुले एम-२

- कालावधी : ६०-६५ दिवस

- वैशिष्ट्ये : मध्यम हिरवे चमकदार दाणे.
- उत्पादन : ११-१२ किंवा/हे.

बी एम-४

- कालावधी : ६०-६५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : मध्यम हिरवे चमकदार दाणे.
- उत्पादन : १०-१२ किंवा/हे.

एस-८

- कालावधी : ६०-६५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : हिरवे चमकदार दाणे.
- उत्पादन : ९-१० किंवा/हे.

पीकेव्ही मूग ८८०२

- कालावधी : ६०-६५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : लवकर, एकाच वेळी पक्वता.
- उत्पादन : १०-११ किंवा/हे.

फुले सुवर्ण

- कालावधी : ६५-७० दिवस
- वैशिष्ट्ये : मध्यम टपोरे दाणे, भुरी, पिवळा विषाणू रोगास प्रतिकारक, उशिरा पेरणीस योग्य.
- उत्पादन : १०-१२ किंवा/हे.

कोकण सफेद

- कालावधी : ७०-७५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : टपोरे सफेद दाणे
- उत्पादन : १४-१६ किंवा/हे.

फुले पंढरी

- कालावधी : ७०-७५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : तांबडे, मध्यम दाणे
- उत्पादन : १४-१६ किंवा/हे.

फुले विठार्ड

- कालावधी : ७०-७५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : पांढरा रंग, मध्यम आकाराचे दाणे
- उत्पादन : १८-२० किंवा/हे.

फुले रुडिमणी

- कालावधी : ७०-७५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : पांढऱ्या रंगाचे दाणे
- उत्पादन : १२-१४ किंवा/हे.

फुले सोनाली

- कालावधी : जिरायती ५५-६० दिवस,

- बागायती ७०-७५ दिवस
- वैशिष्ट्ये : पांढऱ्या रंगाचे दाणे, एकाच वेळी पक्वता, रोग व किडीस मध्यम प्रतिकारक्षम.
- उत्पादन : १४-१८ किंवा/हे.

कूपन क्र. २

फुले वेतक कोणत्या पिकाची जात आहे ?

उत्तर : _____